

S PESNICIMA, OPET, IZ DANA U DAN

Vanredno stanje postalo redovna pojava. Hitnja u svim pravcima! Između nas i naših najdubljih pobuda isprečile se svakovrsne, neodgodive obaveze i potrebe. Ono što volimo poslednje dođe na red, ako uopšte dođe.

Takav je slučaj i s mojim čitanjem poezije i (eventualnim) pisanim svedočanstvima o toj skrovitoj radosti. Ili je, možda, svaka radost svojevrсна misterija, pa je, kao ni religiju, ne treba osmišljavati? Ovu misao G. K. Čestertona – makar se u času nastanka i ne odnosila na knjigu i poeziju – kao da potvrđuju, makar iz različitih pobuda, i tržišno orijentisani izdavači i organizatori sajmova i bezinteresni zaljubljenici u umetnost reči. Radost čitanja!

Kako god, pokušaću u narednim danima da toj radosti – uz malo neizbežnog „osmišljavanja“ – dam maha i izraza drugujući ponovo, ili prvi put, s pesničkim knjigama objavljenim u ovih nekoliko godina.

(10. februar 2020)

Pre koju deceniju, Saša Radojčić je napisao zapaženu pesmu o malim pesnicima i njihovoj egzistencijalnoj i poetičkoj samosvesti, pesmu, rekli bismo, i šaljivu i *dirljivu* – ako ovaj estetički kvalifikativ nije poodavno zastareo i, s poslednjim pozdravom, nepovratno napušten.

Da li je i rang *malog pesnika* – ako već poezija, po uverenju mnogih, ne trpi osrednjost – estetički, aksiološki, pa i ontološki neutemeljena kategorija? Ali, ako je tako, šta ćemo i kud ćemo s katastrofičnim tvrdnjama da je upravo naše doba „vrijeme malih pjesnika“ (Slavko Mihalić) i „vicešampiona poezije“ (Mihajlo Pantić)? Ili nam valja pribeci utešnijim tezama, poput one Miloša Crnjanskog o izvesnoj *hladnoći* velike poezije, ili Eliotove o uputnijem korišćenju termina *autentično* – jer o *veličini* odlučuje vreme? (Sličnu poruku nedavno pročitah u nekrologu pomenutog Pantića Dobrilu Nenadiću, čija poenta kazuje da je isključivo budućnost nadležna za ozakonjenje veličine.)

Sve ove primisli, beležene i ranije, budi iz poluzaborava pesma „Mali pesnik“ iz zbirke *Radno vreme raja* Dejana Aleksića (Kulturni centar Novog Sada, 2018). I Aleksić je, kao i Radojčić, afektivno i semantički dvovalentan. „Crkva njegove lirike / Nikada ne zatvara vrata. // To je bogomolja slatkog dremeža / U kojoj kusus vazda biva / Veći od računa. // Niko nije spokojan poput malog / Zadovoljnog pesnika; / Miran i spokojan, / Kao prsti kasirke u snu / Posle božićne rasprodaje.“

Drugi mogu drukčije. Meni su pak najdraže Aleksićeve slike, uvek inventivne, a bezbrojne. Pre i posle ove crkve i ove kasirke, zastajem i pri ponovnom čitanju nad strofom: „Jedi-

no starica vezuje maramu / Čvršće, i sve vreme vekova / U onom je času kad još ne znaš / Je li rukom krenula da se prekrsti / Ili da rastera muve pred licem.“ Predašnje svršeno vreme, „taj matori lakrdijaš“, glavni je junak ove pesme („Iz tajnog života gramatike“), a navedena strofa nudi poetsku definiciju vremena: kao da se „sve vreme vekova“ katkad zgusne u jednom običnom času, čija se okrenutost i minulom i predstojećem može, po svome navištičkom prozrenju, dovesti u vezu s različitim učenjima o biću i vremenu, pa i sa sartrovskom tezom po kojoj se vreme sastoji u tome da naše biće više nije ono što je bilo i još nije ono što će biti. Naše biće u vremenu je „tema“ i jednog od dvadesetak numerički obeležanih i tako razlučenih iskaza autopoetičkog manifesta „Verujem“: „Verujem u skupocenost malog sada, / Beskućni čas, usamljen kao / Monogram na maramici / Slabovide vojvotkinje / Iz davno pročitanih / Memoara, kojih se usput / Prisećam, samo da bih / Mogao reći: ja sam / I dalje ja, a drugi / Ništa manje drugi.“ Pomenutu inventivnu slikovnost ovog pesnika, međutim, češće od knjiških sećanja hrane prizori iz naglašeno obične svakodnevice i „svete jednostavnosti“, uzneseni, dakako, u dokaznom postupku rasvetljavanja čuda sveta, jezika i poezije u sferu viših značenja. Od tih značenja, neminovno opštih (ili u sporu s opštim mestima), kao da nas se jače doimaju čudesa koja vidi hrastov čvor na uzglavlju, rasprave o duši među pripitim seoskim dobričinama, tišina prekinuta udarcem kruške o zemlju, sunovrat lista nad hladnim vodenim ogledalom, ili, u istoj pesmi, oni udari krilima divljih gusaka u rečna nebesa, te ona poređenja samoće sa izgubljenom papučom nasred mora, bližoj zvezdama nego stopalu, ili čamotinje u oronulom kvartu sa točilom na kome dosada oštri svoja sečiva, ili onog polučasa u kojem stara gospođa mete lišće pred kućerkom sa tišinom nedeljne večeri u teokratskoj državi.

Nekad sam, pažljivije, pisao o dvema ranijim knjigama ovog pesnika, ovenčanog najuglednijim priznanjima. Sad se vraćam njegovom i Radojčićevom motivu *malog pesnika*. Ako je ovde dole, po Berđajevu, svaka veličina sablazan, dobro je da smo svi maleni. Kao što je dobro i da učinimo poneko dobro, pa i napišemo istinski lepu pesmu. A takvih imaju, u knjigama i antologijama, oba naša pesnika. Aleksić možda više. Ali ja za kraj ove beleške izdvajam Radojčićevu elegiju „Moj sin čita“, uključenu, ako je to sad važno, u antologije Časlava Đorđevića i Nenada Grujičića. Možda i u još poneku.

(12–13. februar 2020)

Pomenuta dva antologičara nisu imala na oku i na umu Dejanu Nikolić. Nema je ni u zamašnoj antologiji Milutina Luje Danojlića, u kojoj je predstavljeno dvesta pedeset pet pesnika. Taman kad poverovah da je pesnikinji učinjena velika nepravda, obavestiše me da je zastupljena u nekoliko antologija novije srpske poezije, kako onih integralnijeg poetičko-motivskog usmerenja tako i onih užeg (molitvenog i ljubavnog) žanrovskog spektra. Jedna od ovih panorama je dvojezična, srpsko-nemačka, a druga, na engleskom, objavljena u Americi. Ogrešujući se o podjednako zaslužne delatnike na ovim poslovima, pominjem samo Veroljuba Vukašinovića, Dobrivoja Stanojevića, Nenada Miloševića i Dubravku Đurić.

Kako je nepouzđano naše sećanje i kako je, ponekad, uzaludno kopati po knjigama, našim i tuđim, u potrazi za nekim štivom! Tu muku mućim i ovog dana tragajući za svojom beleškom o jednoj od ranijih Dejaninih knjiga. Hvala lepo autorima okrutne definicije po kojoj je zaborav ekonomija pamćenja.

Feminizam, žensko pismo, ženski identitet, ženska posebnost, žensko iskustvo, ženska percepcija – evo niza antropoloških, socioloških i poetičkih tema o kojima (za razliku od svoje kćeri, Vladislave Gordić Petković) nemam pouzdaniju predstavu, što mi, nesumnjivo, sužava mogućnost „osmišljavanja“ naklonosti za tolike američke, ruske, poljske, hrvatske i srpske pesnikinje. Voleći ih, možda grešim kad verujem da su neposrednost, prsnost, toplina i jedan vid svojevrzne, ispovedne hrabrosti njihova uporedna preimućstva pred brojnijom i razglašeniom pesničkom braćom. I da su, za razliku od njih, manje sklone iskućenijima „ućenog“ pesništva, kao i onog zamršeno artističkog, a pogotovo hermetičnog.

Lake kao pero, kao pahulja, i kad su pune tuge, lićne i kolektivne. Igrive i kad su bolno ozbiljne. Redovno ispovedne, nikad indiskretne. S ravnopravnim, a neretko i istovremenim, variranjem motivike sentimentalno-erotske, autopoetićke, porodićne, socijalne, nacionalno-istorijske, kosovskometohijske, izgnanićke. S poetskim slikama ovovremenog, veristićkog, i folklorno-mitskog korena na kratkom mećusobnom rastojanju. Takve su, ovlaćšno osmotrene, pesme Deiane Nikolić u dve poslednje zbirke.

Listajući *Porculan* (Beograd, 2007), zastajem na odranije mi znanim i dragim mestima, ili celim lepim pesmama, mahom minijaturnim. U prvom ciklusu, na kuhinjskom svetlu, uz „ćasovnik, moj tihi suncokret“, smenjuju se i ukrćtaju ljubav i strepnja za najbliće. U šestoj, od ukupno sedam pesama, ćitamo: „Mi sad živimo u Beogradu / u velikom zbegu.“ A u prethodnoj, osmostihu od porcelanske beline i ćistote, nećnost se razastire domom i svetom, nebom i zemljom: „Kuhinja, klizaliće pod rasvetom / Ćudesan je beli svet. / Peglam pelene, moja bela krila. / Sitan već, behar pokupljen sa grana. / Ponekad molim Boćji trag, / ledene iglice za mlaznjakom. / Ćuvajte mile i drage / na nebeskom travnjaku.“ I docnije će i molitva i pokoja pesma o pesmi imati za svoj okvir porodićno i „domaćićko“ vreme, mereno dnevnim obavezama. „Ja sam domaćica“, izrićit je prvi stih sedme pesme ćetvrtog ciklusa, saćinjenog od dvadeset šestostihova. Ali i u tako uskom ramu ima mesta za oćućujuće poetsko zdrućivanje malih detalja i poslednjih pitanja. Takav je, u ovom krugu pesama, i deveti šestostih: „Osam sati lići na razmaknut / palac i kaćiprst. / Na taćan rakurs. / I, nekako, na krst. / Ostani prisebna, / to je prva zapovest Boćja.“ Prevrćio, mimo svog obićaja, razumnu meru u navoćenju, prećutaću dve potresne strofe iz poslednje pesme u knjizi, pod naslovom „Prićtina“, kojom se okonćava sedmi ciklus *Porculana*. Jednu od njih sam ćitirao na jednom, a drugu na drugom knjićevno-naućnom skupu s općtijom temom. Zato ne mogu sad mimo osmu pesmu petog ciklusa, u kojoj kao da druguju neki od kljućnih motiva sa karakteristićnim ekspresivnim ćarima ove poezije: „San je padobran koji te spućta u duboku dolinu. / Nadleće je avijatićar lep kao aćdeo. / Eol te voli. Instruktor stila. / Atleti. Plavetnilo. / Vinograd ćto se kovrdća na padini. / Stihovi su vektori, jednaćenje po sili. / Porasti pesmo kao kipiari.“

Kad bi retorički zakonik ovih beležaka dopuštao, valjalo bi više o *Kalendaru* (Beograd, Čigoja, 2019), tom dnevniku u različitim registrima, od ljupke kapricioznosti do mukle tuge. Sad se, uglavnom, lirska junakinja ne prispodobljuje Briseidi, Euridiki, Ofeliji i Fedri, kao u *Porculanu*, ali se ponekim igrivim napevom, kakvo tamo behu „vita jela zelen bor“ i „grad gradila vila u oblake“, sad odaziva „širok Dunav ravan Srem“ ili kakva slična pošalica. Ludi-stičke efekte takođe postižu brojne unutrašnje rime i različite vrste i stepeni glasovnog podudaranja. Zvukovno milje i obilje prati iskričava poetska slikovnost. U jednoj pesmi „dan je dogoreo kao moljac u lampi“, u drugoj „kao ružičasta i siva cepanica u peći / rasipa se sve što možeš reći“, u trećoj vidimo „suvu i prašnjavu bronzu na drveću“, u četvrtoj smo pozvani na spokojan san „u kubicima prepodneva“, dok u petoj, rekvijemskoj, s kraja knjige, „milosrđe ne rđa“. U poeziji su, znamo, kao i u muzici, nerazlučivi *šta* i *kako*, ali za ljubav elementarne informacije moramo u škrtom odgovoru na prvo pitanje podsetiti na ravnotežu radosti i žalosti, ljubavi i patnje, u ovim pesmama. Mera intimnog bola je najviša „U dubokoj crnini“, a onog kolektivnog, izgnaničkog, u „Orlovači“, usudnom času „drevnog obreda u tuđini“. Za hroničare idejno-poetičkih mena u kalendaru savremenog srpskog pesništva možda je korisno i podsećanje da se mlađim autorima tzv. socijalne poezije unekoliko priključuje, uz Anu Ristović, i Dejana Nikolić. Ne verujemo da će „anonimnu elitu bez lica“ uplašiti njen „Izlazak“, ali je dobro za srpsku poeziju da i ovakvim znacima stvarnosti osnaži svoju vitalnost, makar i po cenu izvesnog ustupka poetici naivno-pučke budnice. Evo, za rastanak, nekoliko stihova iz pesme „Zatamnjena stakla“: „Zar nisu tragični? Ubeđeni da imaju moć, / a kako se samo boje iza zatamnjenih stakala! / Ni poezija im ne može pomoći. / Pa zašto ih onda mećeš u stih? Narod u stidu okreće glavu od njih.“

(15–18. februar 2020)

Putovanja, nekrolozi, promocije, sednice, porodične obaveze i niz drugih, mahom ne-poetičnih poslova ne ostavljaju vremena za ovaj dnevnik. Tako će, verovatno, neke zanimljive i pažnje vredne knjige ostati izvan njegovog ogledala, ili se u njemu ocrtati tek silu-etarno, dakle neverodostojno.

Takva opasnost pretila i *Vodiču kroz požare* Ognjenke Lakićević (Lom, Beograd, 2019). Između prvih čitanja i ovog časa toliko je senki koje pomračuju čitalačka osećanja i sećanja. Pre nego što se opet nadnesem nad ove stihove, požuriću da zabeležim opažanje – možda nebitno i, čak, bizarno – o njihovom srodstvu s pesmama komentarisanim u prethodnoj zabelešci. U oba slučaja, reklo bi se, ispovedno *kalendarski* hod vremena odlučuje o kompoziciji i strukturi tvorevine – što u *Vodiču kroz požare* bezmalo doslovno potvrđuju sled i formulacija ciklusnih naslova: „U tvojoj kosi“, „Leto“, „Jesen“, „Zima“, „Idiott“, „Proleće“, „Leto“. Druga sličnost je u ljupkoj smelosti i otvorenosti ovih ispovesti, čija će „čista osećanja / bez jasnih misli“ (što je samo unekoliko verodostojna poetička legitimacija autorke *Vodiča kroz požare*) verovatno ostaviti ravnodušnim mudrace i mudrijaše koji kao da drže kako poezija postoji zarad teorije, a ne obrnuto. Prekor „kritičarima koji se kod nas, tako

često, stide bezazlenih raspoloženja i nežnih osećanja“ – koji je Kašanin izrekao poodavno povodom još davnije nepravde učinjene Jovanu Grčiću Milenku – kao da i danas, ili upravo danas, ima svoje utemeljenje. Pred umišljenom nadmoći hladnokovih tumača nemaju ni kakvu šansu stihovi u kojima „moje tajne su previše bezazlene / (...) a tuđe povrede osećam kao svoje / rasipam empatiju kao konfete“, kao ni oni u kojima se lirska junakinja oseća dobro kad „nerazumno“ voli, ili pak priznaje kako će joj ruke i dalje drhtati dok iz nje „...ne isteče poslednja / jedinica nežnosti.“

Poetski dnevnik, žustro pisan, o ranim jadima, „porodičnim neurozama“, ljubavi i bolnoj napuštenosti, s pitanjem bez odgovora, „kako je moguće da / neko / toliko brzo / prestane da voli / nekoga / i zameni ga drugim“ – eto „sižejne“ okosnice ove ispovesti bez trunke patetike i sentimentalnosti, kazane s dostojanstvenim nekim stoicizmom, otkrivalačkom iskrenošću i očaravajućom lakoćom koja nas navodi na starinsku pomisao kako govor poezije i bolno čini lepim. Jeste, tuga je ključna reč ove knjige – što nije teško ilustrovati sintagmama i stihovima kao što su „nepreglednost tuge“, „tuga mi je udarila u glavu“, „nekad se tuga zadržava između redova“, „ništa nije ublažilo užas tuge“, „tuga ne mari za lokaciju“, „tuga je reč koja se ne izgovara“, „tuga od koje svet može da živi vekovima / okeani da se hrane, / nije moja“, ili, opet istrgnuto iz konteksta, „čovek je tako tužna vrsta“ – ali, makar po jednom Darelovom junaku mladost i bila doba očajanja, biće da naša sećanja, srećom, privileguju trenutke radosti, te će i naša junakinja reći: „ako nešto pamtim, to je osećanje sreće: / bilo mi je u vrhovima prstiju / u grudima / po koži.“

Opštu atmosferu naznačene motivike prožimaju i dopunjuju topografija i dah Beograda, sećanja na roditeljske likove i sudbine, mladalački doživljaji letovanja na moru i puta u Tokio, gde se „sumrak pretvara u ogromnu svetlucavu noć“, i, posebno, istorija bolesti, stvarnih i umišljenih, koje u ovom *Bildungsromanu* u stihovima prate ili uzrokuju ljubavni jadi, pokazujući, kao u *Dnevniku jednog tela* Danijela Penaka, da smo zbunjeno dete sopstvenog tela, istovremeno nam stranog i bliskog, pa se lirski subjekt, u jednom času, čudi „toplotnoj anomaliji“ u sopstvenom telu i „zbunjujućem trnjenju kože“, a u drugom ne razume „ponašanje svojih leukocita“, pitajući se u nesanici „imaju li ih i okeani“.

Pominjući književne mudrace i mudrijaše imao sam na umu i njihovo smrtno-ozbiljno poimanje pesničke misaonosti, koje kao da gubi iz vida onaj lep koliko i tačan Valerijev uvid da je ona skrivena u tekstu kao hranljivost u plodu. Otud nam se, povodom odnosa između osećanja i misli, ne čine za poeziju nadležnim ni Blohovo uverenje da nužda uči misliti, ni ono drevno, eshilovsko, da čovek pati pa misli, ni ono Rakićevo, suprotno, da misao uzrokuje patnju. Iskrice refleksivnosti koje gde-gde blesnu u stihovima Ognjenke Lakićević nerazlučiv su sastojak egzistencijalne i kreativne *situacije* koja je u isti mah i u istoj meri afektivna i igriva. S takvim osvedočenjem zastajem, opet, pred desetak iskaza koji su tek naglasci onog što im prethodi i predstoji: „volela sam da smišljam načela / koja će mi posle doći glave“, „zabrinutost skida sjaj / sa svega“, „deca od reči napuštanje / čuju reč smrt“, „jačina straha je veća / od jačine ljubavi“, „bila sam prestrog roditelj sebi“, „proleće (...) razređuje gustinu očaja“, „nikada više / nećemo ići zajedno kući // na koji način je to različito

od smrti“, „za znanje je potrebna mekoća poniznosti“, „ne postoji slobodna volja / nešto drugo upravlja nama.“

Dnevnik, po pravilu, kao da ne računa s čitaocem, a kamoli s kritičarem i antologičarem. Takav je, umnogome, i samogovor ove poezije. U jednoj podužoj pesmi, ipak, čitamo svojevrsni manifest dobrote, samopoštovanja, hrabrosti, otvorenosti, pa i pobune. To je, u ciklusu „Proleće“, „Pismo mojim sestrama“, koje, makar hodale svetom neutešne kao siročad, ne treba da traže utehu od bogova, praznika, države, religije, teorije zavere i horoskopa.

U škrotoj informaciji na stražnjoj korici čitam kako je pesnikinja diplomirani anglista, pre *Vodiča kroz požare* objavila četiri pesničke knjige i da je članica jedne alternativne rok grupe. Biće da je poezija uvek alternativna.

(25–28. februar 2020)

Kiša dobuje po simsu i oknima – podsećajući na u međuvremenu izumrle daktilografkinje i šnajderice za singericama. (Hoće li se među zanimanjima i potrebama koje se gase uskoro naći i pesnici, pesme i njihovi čitaoci?) Samo da jutarnji mir ne pomute telefonske dojave pre nego što se okrenem *Mjestima gdje počinje sve ispočetka* Tanje Stupar Trifunović (Kulturni centar Vojvodine „Miloš Crnjanski“, Novi Sad, 2019).

Da na klapni ovih „izabranih i novih pjesama“ i ne stoji kako je pesnikinja, uz pet knjiga poezije, objavila i knjigu priča i dva romana, već prvih nekoliko pesama bi nas navelo na pomisao kako njihova autorka piše i prozu – makar i ne bili sigurni da li taj signal daje izvesna oporost i tvrdoća tona ili, pre, događajna i govorna situacija u kojoj je često doživljaj i reč lirskog ja ustupljena drugima, tuđim udesima i njihovim „slučajevima“.

Ali, bilo ko da (sa naratološkog stanovišta) *gleda, govori i sluša*, u ovim je kazivanjima stožerna tema žena, čija se energija, poput božanske, na različite načine ukazuje, dok joj priroda, opet kao i božanska, na različite načine ostaje nedokučiva. Izvesna depatetizacija i depoetizacija ne čini temu profanom, koliko ni svečarski-prigodnom, podložnom sveprisutnim oficijelnim stereotipima o tzv. rodnom raskoraku. Bezmaloposredno epsku širinu doseže ova lirika, u kojoj se u tri gramatička lica raspliće i „klupko tuđih života“, od svedoka ratnih zločina do aktera „malih prosječnih gadosti“ oba pola, i „zamršeno klupko porodične istorije“, sa obličjima i sudbinama lirskom subjektu najbližih bića, od kojih se poneko oglašava iz zagrobne perspektive. Širok je, dakako, i registar afektivnih stanja i situacija, s fokusom koji se pomera s detinjstva i sećanja na detinjstvo koje „ima miris kućnih stvari“, preko erotskih i materinskih osećanja i iskustava, do ne manje kompleksnih osvedočenja o „čudima ljubavi“ u poznim godinama. Takvu širinu i bujnost nalazimo i na planu jezičko-stilske ekspresije, koja seže od brutalističke, naturalističko-ekspresionističke britkosti i „nečistote“ do onih očujućih viđenja i stilizacija, mahom iz „novih pjesama“, gde kao da „nema načina da se upozna stvarnost“, gde „sve je odsjaj nečeg većeg i dalekog“, ili, kako pesnikinja kaže u pesmi „Mala tuga“, „kao da na jednoj obali sanjam a s druge s / nevjericom posmatram onu koja sanja“.

Rođena u Zadru (1977), a diplomirala srpski jezik i književnost na Filološkom fakultetu u Banjaluci, naša pesnikinja, reklo bi se, ima dramatično izgnaničko i raseljeničko iskustvo. Nikad sentimentalna, a ima pesama koje nas ostavljaju bez daha. Takva je „Kuća“ (s naslovom kakav ima i Rakitić u knjizi *Tapije u plamenu*), gde pesnikinja govori o svojoj prvotnoj veri „da postoje kuće i mimo te kuće“ i, štaviše, da „pravo mjesto duše je na raskrsnici gdje uvijek šiba /vjetar novih početaka.“ Potonje osvedočenje je drukčije: „S godinama sam sve češće mislila o kući / Dolazila mi je u san / njeni hodnici njena vrata njeni prozori / Dugo mi je trebalo da shvatim da sam nesretna / zbog kuće / i da ne mogu nastaviti dalje dok ne odem i / isplačem se kraj nje“. Mera bola je još viša u tužbalici „Razmnožavanje domaćih životinja“, gde majka patnica odlazi sa sveta s „teškim spoznajama“ kako ni u kome nema „dostojnog nasljednika“.

Neretko rezignirano-ironična, Tanja Stupar Trifunović se katkad poigrava i sa filozofijom istorije i sa filozofijom religije. U ranijim pesmama razotkriva nemile istine o sličnosti „malih varvara“ s „velikim varvarima“, te o „našim varvarima u nama“, sa naoko šeretskom poetomom: „Kud god makneš / varvari plaču poslije rata“. U jednoj poznijoj pesmi pak („Prvi sabor u Nikeji“), tokom osmišljavanja boga u žučnim i beskrajinim raspravama teologa, „Isus se prisjeti brata Sizifa pogleda tužno ka dolje / ka beskrajinim svojim raspinjanjima / zaplaka kao dijete / i tužno promrmlja / niži sam niži sam od najnižeg / da bih vas uzvisio“. Nije li ovo rodni iskorak iz senke onog poetički dominantnog, Pavlovićevog i Hristićevog, opevanja istorije i kulture?

(4–7. mart 2020)

„Ako knjige nestanu, istorija će nestati, nestaće i ljudski rod (...) Neki ljudi misle da je čitanje samo vid bekstva iz 'stvarnog' svakodnevnog sveta u imaginarni svet, svet knjiga. Knjige su mnogo više. One su način da budemo čovečniji.“ Tako Suzan Zontag u „Pismu Borhesu“, citiranom u današnjoj *Politici*.

Poezija je jedan od ključnih načina da budemo čovečniji. Neretko i na najdoslovniji način. U drugom jednom pismu, već pomenutom „Pismu mojim sestrama“, kaže Ognjenka Lakićević: „ne stidi se da zaplačeš / nasred ulice kad se setiš da na svetu ima / oko 825 miliona gladnih / primeti nečije iznošene cipele / ne zatvaraj se / tako hraniš sram / prezri ratove / voli ljude više od plaža i mora“. Ako i ne ovako izričito, empatiju za one kojima je najteže kazuju i pesme Tanje Kragujević, Dejana Nikolić, Ane Ristović i Tanje Stupar Trifunović. Na prigovor o sentimentalnom raznežavanju, u poeziji beznadno zastarelom, mogu samo reći: patnja ne zastareva.

Jednom sam, povodom opsesivnog motiva „zvijezde gladi“ u pesmama u međuvremenu preminulog Momira Vojvodića podsetio na „krvavu, strašnu zvezdu gladi“ u jednoj pesmi toliko drukčijeg Jovana Dučića, te na glad, uz ljubav jedan od „dva osnovna instinkta“, kako je zabeležio Andrić u recenzentskom zapisu o prozi danas uglavnom zaboravljenog Nikole Lopičića. Tim povodom sam pomenio i Milosava Šutića, koji, u *Književnoj arhetipologiji* (2000), piše o arhetipskom statusu teme gladi u Lalićevoj *Lelejskoj gori*.

Pre nekoliko dana poštar donese zamašnu knjigu Tihomira Petrovića, sa „ozbiljnom i žilavom temom“, *Siroti Srbi – sirotinja u srpskoj književnosti* (Banatski kulturni centar, Novo Miloševo, 2019), a pre nekoliko sedmica pesničku zbirku *Gorka krv* Valerija Magrelija (Povelja, Kraljevo, 2019), iz koje, u prevodu Dejana Ilića, navodim u celosti pesmu „Glad“: „Pravili su buku, ti susedi, / da bi stvorili utisak da jedu, / da imaju šta da jedu. // I petljali su s tanjirima, zdelama, / i kucali se čašama, pomerali escajg, / svetluca, čist kao nov. // Kako je okrutna scena bila kad je tvoj otac / ušao kod njih, jednoga dana, objavljujući / golotinju obroka, gorčinu // jela koje se zove oskudica!“

Pesnik rođen u Rimu 1957, gde i danas živi, budi sećanje na knjigu *Servantes* Žana Kasua, u kojoj je sačuvan za pamćenje sličan prizor iz davnašnje španske „recesije“: osiromašeni plemić, posle ručka koga nije bilo, sedi pred zamkom čačkajući zube.

(12. mart 2020)

Virus korona ostavlja u senci klimatske promene, aerozagađenje, migrantsku krizu, sukobe na grčko-turskoj granici i događanje naroda u Crnoj Gori. Od sinoć u vanrednom stanju, u izolaciji i pometnji. Situacija nalik onoj iz marta devedeset devete, ali bez ondašnje discipline i solidarnosti.

U prinudnoj dokolici svaka je rabota lišena radosti, pa i čitanje. Od sutra, kako najavljuje premijerka, niko stariji od šezdeset pet ne može napolje. Proleće ćemo gledati samo s prozora, kao na ekranu.

Otud ni Ana Ristović nema mnogo sreće. Bojim se da će mi se i njene vrline ukazati kao mane. U inat istini njene lepe strofe: „Na kraju, o svakoj sreći / sudi vrsta zalagaja: / ništa drugo.“

Niko od ovih koje čitam nije toliko nagrađivan i prevođen. *Ruke u rukama* (Arhipelag, Beograd, 2019) neće umanjiti, ali ni uvećati tu reputaciju.

Među ovih pedeset šest pesama najdraže su mi one u znaku pomenutog „načina da budemo čovečniji“. Švalje na čijim kolenima u tišini između dva posla „rastu stubovi pročitanih knjiga“, stanari u malom staračkom domu koji se nezaboravom ljubavi brane od Alchajmera, tužne oči i tanki prsti gospođe iz radnje za hemijsko čišćenje, Moskovljanin koji čita u metrou držeći se „čvrsto za reč“ i, posebno, mesingane pločice na berlinskim zgradama sa imenima onih koji su odatle odvedeni u Aušvic – evo nekoliko motivskih okosnica tananim a tihim poetskim javkama ove knjige. Savremeni mirnodopski prizori s berlinskih pločnika podsete na neke novije pesme Stevana Tontića, pogotovo onaj iz pesme čiji je naslov i naslov knjige: „Na cigaret pauzi, / na čošku, / stoje na jednakoj milosti i vetrometini / Japanci, Kinezi, Turci, Indusi, / Srbi, Rusi i dadaisti / i sveti dim šalju u to / berlinsko nebo nad nebesima.“

Oneobičavanje onog ružnijeg dela našeg sveta i vremena pesnikinja ponekad prepušta „optici“ beslovesnih bića – kornjače, bubamare, mačke, govečeta „ustuknulog pred šakom / spremnom da poslednja sudi“. Patologija normalnog možda tako biva očitija, pa i pesnič-

ki ekspresivnije transponovani negoli u pesmama sa forsirano sarkastičnim i jetkim stavom i govorom, čija su meta „fini“, uspešni i prilagodljivi supruzi i njihove „fine“ supruge i „fine“ ljubavnice, svet kome se mora priznati „najveći stepen pristojnosti“. Karikaturalno-hiperboličnom portretisanju nisu umakli ni oni iz pesničkog esnafa koje bi Zdravko Krstanović nazvao „trgovcima prerušenim u Orfeje“.

(16. mart 2020)

Juče čuo kako je prekjučerašnji dan u Italiji bio najgori od Drugog svetskog rata. Juče u nas preminuo prvi oboleli, a jutros stradalo šestoro u jednom novobeogradskom požaru. Za prozorom lista javor u sunčanom prepodnevju, dok ja, u kućnom pritvoru, listam pesničke knjige, slušam vesti o epidemiji i povremeno obavljam male, komično neregularne i nekorisne telesne vežbe, uključujući i stupidno trčanje u mestu.

U opštem kolopletu apokaliptičkog i tričavog poezija i njen čitalac kao da imaju, makar na prvi pogled, status apsolutne „margine“ i mrtvog ugla. Ali, voljom neke čudesne samo-opčinjenosti, nema im povratka ni spasa. Uvodni stihovi („Čitaocu“) iz pesničke sveščice *Pesme i drugi ožiljci* Đorđa Despića (Kulturni centar Novog Sada, 2018) počinju upravo podsećanjem kako je „...poezija danas / margina / civilizacijska periferija“, da bi završna slika dočarala situaciju u kojoj taj bezizlaz biva, uprkos svemu, „središte“, u kojem je pesnik, sa svojim čitaocem, svojevolljno koliko i prinudno, „...upleten i ulovljen u divljini / u slobodi ili ludilu / stiha“.

Nek je blagosloveno mило ropstvo divljini, slobodi i ludilu poezije! Uzvik jeste patetičan – koliko mu je i povod neobičan: posle dve decenije zapaženog studijskog i esejističko-kritičkog truda u proučavanju srpskog pesništva, Despić odlučuje da se i sam ogласi kao liričar. Rezultat su, koliko znam, najpre pozdravile Violeta Mitrović i Bojana Stojanović Pantović.

Neka i ovde, na margini margine planetarnog zlovremena, ostane trag još jednog susreta *Pesama i drugih ožiljaka* s još jednim blagonaklonim čitaocem, kome se ove dvadeset dve pesme u stihu i deset u prozi čine kao destilisan „iscedak“ iz tihog vrenja jedne tankočutne egzistencije što istovremeno pulsira na svim nivoima svesti, od arhetipskog i mitskog do onog u kome svakodnevnica ispisuje otiske i ožiljke ljubavi, strepnje, bola, praznine i, posebno, iznenadnih sećanja na detinjstvo i neizbrisivi „ukus detinjstva“. U paradoksalnom spregu lakoće govora i složenosti izgovorenog Despićevi stihovi posvedočuju prirodu i tokove „metamorfoze“ (evo njegove ključne reči) sna u javu, drevnog u dnevno, slučajnog u zakonito, doslovnog u simbolično, zbilje u poeziju – i obrnuto.

Poetski fragmenti u prozi uvek zaslužuju poseban osvrt – bilo da se načelno složimo s jednim američkim pesnikom koji tvrdi da je danas fragment jedina krilata ptica ili pak sa onim drugim po kome je pesma u prozi kao pas koji govori. Deset Despićevih prozних zapisa, od kojih najduži ima tridesetak redaka, a najkraći svega pet, pokazuju autorovu sklonost da i sam sudeluje u avanturi ove poetske forme, sve privlačnije i stvaralačima i njihovim tumačima. Njegove prozaide – i kad se tanušnom „sižejnom“ okosnicom približavaju krat-

koj priči – ostaju verne stihovima u istim koricama atmosferom pomenutih epifanijskih otkrića o preobražajima ili neočekivanim srodstvima u doživljajnom i događajnom svetu pesničkog subjekta, izrazito osetljivog i budnog za skrovite veze među naoko udaljenim trenucima i sferama tamnih „laguma srca“ i „šarenila sveta“.

(21. mart 2020)

Nije se igrati rečima! Olako pomenuto vanredno stanje u prvoj rečenici prve zabeleške postalo je u međuvremenu doslovna, živa istina. Pandemija se ubrzava, petina svetske populacije je u izolaciji, broj zaraženih i umrlih raste u sto devedeset šest zemalja, a lek i kraj ovom planetarnom pokoru se ne znaju i ne naziru.

Državni zvaničnici, lekari i medijski sveprisutne persone propovedaju disciplinu, strpljenje, odgovornost za sebe i druge, pa i ublaživanje prinudne osame lektirom. Eto prilike i za aktualizaciju nekih vekovečnih tema – kakva je i *odbrana poezije*, koja kao da svagda podrazumeva i nekakve *krivice poezije*!

Slučaj obrta figurativnog u bukvalno vanredno stanje prati u ovim beleškama i „beza-zlena“ (ne)podudarnost dvaju pesničkih svetova dvaju Aleksića, Dejana i Miroslava, od kojih je jedan početna, a drugi zaključna tema ove malene čitalačke hronike. (U njoj bi se, uzgred rečeno, mogla pomenuti još koja, ljubiteljima koincidencija zanimljiva podudarnost poezije sa stvarnošću – recimo, sličnost apokaliptične slike u Miroslavljevoj pesmi „Vrelo podne u Pompeji“ sa današnjim stanjem neočekivane pandemije, ili uporedivost tragova neolitskog naselja u blizini Prokuplja, u uvodnoj pesmi „Pločnik“, sa „slaganjem slojeva“ u ovovremenim smenama životnih obrazaca – s razumljivom razlikom između nehotične aktuelnosti jednog motiva i izričite aluzivnosti onog drugog.)

Liniju dodira Miroslava Aleksića (*Neponovljivi kod*, Arhipelag, Beograd, 2018) s poezijom njegovog prezimenjaka naziremo uglavnom u daru za detalj, u inventivnim poetskim slikama koje se pamte i sijaju kao dragulji i izvan tematsko-značenjskog okvira pesme čiji su sastojak ili, čak, i poenta. Takvi su, u ciklusu „Otisci“, onaj dan u manastiru Petković, „...vedar petak, / iz sedmice uzet kao iz buketa cvet“, te Manasija viđena kao „...kost Despotova oprana u vinu“, ili ona vizija sveta i veka s početka pesme posvećene Miodragu Pavloviću – „Opet, kao uštavljena koža razapeta je opsena. / Klinovi zakucani u krajeve veka.“ Takav je u intimistički intoniranom ciklusu „Miholj“ i onaj bol što širio se „...kao god za godom / kao krug za krugom što se širi vodom“, i, posebno, onaj hod starih, umornih žena koje „...koračaju polako uzbrdo, / svaka noseći svoje bore oko svojih usana / kao neponovljivi kod“ u poslednjim stihovima poslednje pesme, epiloški osamljene, čiji je naslov i naslov knjige.

Običan život, da se okoristimo naslovom pesničke knjige Tomislava Marinkovića, biva inspirativno izvoriste i obojici Aleksića, ali više Dejanu nego Miroslavu, u čijih je četrdesetak novih pesama najčešće motivsko polazište istorijsko trajanje, od neolitskih i biblijskih vremena, preko našeg i vizantijskog srednjeg veka, do biografskih i poetičkih sećanja s razdaljine od Servantesa, preko Rubljoa, do Kafke, te niza srpskih pesnika – Crnjanskog, Drainca,

pomenutog Pavlovića, Miroslava Antića i Duška Trifunovića. Makar ponekad napisane prigodnim povodom, pesme Miroslava Aleksića kao da već spomenuto „sleganje slojeva“ predistorijskog, istorijskog i tekućeg vremena imaju za svoj tematsko-poetički imenitelj. Evo i malog dokaza: jedini stih koji se ponavlja u različitim pesmama je onaj što kazuje kako se svet *sleže u slojevima* – nimalo slučajno u „Pločniku“ i „Znakovima“, antologijskim trenucima *Neponovljivog koda*. Nije slučajna, dakako, ni motiv *varvara* („kad opet dođu / varvari neće imati šta da osvoje“), kojim se Aleksić – tretiranim i kao istorijski fatum prošlosti i kao predosećanje budućnosti – pridružuje naraštajno mu bliskim savremenici, Tanji Stupar Trifunović i Gojku Božoviću (*Tiha zverka podneva*, Kontrast, Beograd, 2019).

Na samom kraju ovih zapisa, u času nedomislivo drukčijem od onog u kome su započeti, evo, umesto zaključka, dveju rečenica iz teksta Davida Grosmana, koje su ovih dana objavljene u nizu svetskih medija: „Za mnoge od nas epidemija bi mogla postati sudbonosan i formativan događaj u nastavku života. Kada konačno nestane, a ljudi nakon dužeg zatvaranja izađu iz svojih kuća i stanova, mogu se artikulirati nove i iznenađujuće mogućnosti: možda će to dotaći same temelje našeg postojanja.“

(24. mart 2020)